

HOMOKI-NAGY MÁRIA

Szerződésen kívüli károkozásért való felelősség a 18–19. században

Nemcsak a középkorban, de a 18–19. században is igen nagy nehézségbe ütközött a magyar magánjog egységes rendszerbe foglalása. Magánjogi rendszerünket alapvetően a Werbőczy Hármaskönyvébe foglalt rendelkezések határozták meg, s az ezek mellett irányadó bírói gyakorlat is csak a szokásjogi rendszerünket erősítette annak partikuláris jellegével együtt, ahelyett, hogy magánjogunk egységesítésére törekedett volna. Addig, míg a kötött tulajdoni rendszerünkől kifolyólag a tulajdonra, a birtokra, az ősiségre, az adományrendszerre elsődlegesen a nemesi jogban egységes szabályokat alkalmaztak, melyek a Hármaskönyvben is megfogalmazásra kerültek, a vagyoni viszonyainkat érintő másik nagy területről a kötelmi jogról ez nem mondható el. A tulajdoni viszonyokat meghatározó kötöttségek erőteljesen befolyásolták a kötelmi jogi viszonyokat is. Werbőczyt is elsődlegesen az ingatlan dolog tulajdon- és birtokjogának átruházása érdekelte, s ezzel magyarázható, hogy szinte kizárólag csak az örök- és az időleges bevallásokról rendelkezik, azaz az ingatlan dolog tulajdon- és birtokátruházására vonatkozó szabályokat ismerteti. Ez érthető is a 15–16. században, amikor a gazdasági életben szinte kizárólagos jelentőséggel az ingatlan dolog bírt. Az ingóságok nem játszottak szerepet egy család vagyoni helyzetének a megítélésében. Megváltozott ez a sorrend a kereskedelem fellendülésével, amikor a világpiac és a világkereskedelem kialakulásával fellendült nemzetközi gazdasági életbe Magyarország is bekapcsolódott, s ezzel kezdetben elsődlegesen a mezőgazdasági termékeink, különösen az állatok és a gabona kivitele növekedett, még akkor is, ha gazdasági életünket erőteljesen befolyásolta a Habsburgok gazdaságpolitikája. A kereskedelmi élet fellendülésével megerősödött a pénzforgalom is, s ezzel az ingó dolgok értéke is növekedésnek indult. A lejátszódó gazdasági folyamatok szükségessé tették, hogy a jog reagáljon a változásokra, melyeknek köszönhetően újabb szerződési típusok, ezen belül új felelősségi formák érvényesültek. Miután a Tripartitum ezekről nem rendelkezik az ott található szabályokat csak analógia szintjén lehet alkalmazni. A joggyakorlatra várt a feladat, hogy a hiányzó szabályokat saját ítéleteivel, mindennapi gyakorlatán keresztül érvényesítse. Éppen ez a magyarázata annak, hogy a kötelmi jog körében felerősödött a szokásjog jelentősége, s ennek érvényesülését csak a konkrét esetek vizsgálatával lehet megállapítani. E területen kiváló lehetőséget nyújtának a mezővárosokban készült „egyezségek könyvei” valamint a jobbágy-paraszttság mindennapos ügyeit intéző úriszékek illetve a mezővárosok bírói fórumainak ítéletei, hiszen nem áll rendelkezésünkre a magánjog egészét átfogó törvénykönyv, legfeljebb a

18–19. század fordulóján keletkezett néhány „tankönyv” ad némi eligazítást a jog ezen területének megismerésére.

Kötelmi jogunk egyik izgalmas területe a felelősség kérdése, amelynek pontos rendszerét már a római jogászok is igyekeztek felépíteni. A felelősségi szabályok érvényesülése a magyar rendi magánjognak is egyik izgalmas fejezete. Szabályozásának teljes mélységét, s a vele párhuzamosan érvényesülő erkölcsi normák meghatározó jelentőségét a fentebb jelzett levéltári források elemzésével lehet csak meghatározni.¹

A joganyagok felelősségének problematikáját részben a szerződések részben a szerződésen kívüli magatartási formákon keresztül vizsgálhatjuk. E tanulmány terjedelme nem teszi lehetővé, hogy a felelősségi rendszer teljes egészét feltárja a 18–19. század jobbágy-paraszti közösségek szokásjogi szabályai szerint. Ezért csak a szerződésen kívüli kártérítési kötelezettséget megállapító, az ún. tiltott cselekményekből és a más magánjogi tényállásokból keletkező felelősségi viszonyokat elemzem.

A szerződésen kívüli felelősség megállapítására szolgáló tényállások egyik csoportja az ún. magánjogi tiltott cselekmények (*delicta privata*), amelyek megítélése rendi jogunkban nem egyértelmű.² Léteztek ugyanis az ún. „magánjogi *delictumok*”, amelyek egy részét a korabeli források szóhasználatában „*mocskolódásoknak*”³ nevezték, s melyeket a 18. század bírói joggyakorlata nem tekintett bűncselekménynek, hanem olyan „Janus-arcú” cselekményeknek, amelyeknek büntetőjogi és magánjogi következményei egyaránt lehettek.⁴ Magánjogi tiltott cselekményt az követett el, aki másnak személyében vagy vagyonában vétkesen, akár szándékosan, akár gondatlanul kárt okoz. A jelenleg rendelkezésünkre álló források szerint Szentestnek mint mezővárosnak bírói fórumán előforduló tiltott cselekmények római jogi terminológia szerint „*iniuria*”-nak tekintendők, ezen belül is elsődlegesen szóval elkövetett becsületsértéseknek és rágalmazásoknak a mai terminológia szerint. A 18. században ezeket csak *mocskolódásnak* (*dehonestatio*), egyes magánjogi munkák bírságos bántalomnak⁵ minősítették. A tetteges becsületsértés, a testi sértés is előfordult, de a jelenleg rendelkezésünkre álló adatok alapján azt mondhatjuk, nem volt döntő jelentőségük. Feltételezhető, hogy a verekedést egymás között intézték el az emberek, s csak akkor fordultak jogorvoslatért a bírósághoz, ha ennek különös jelentőséget tulajdonítottak, vagy más cselekménnyel összefüggésben a testi sértésre is sor került. 1795-ben a becsületsértést már a büntető törvénytervezetben akarták szabályozni, bár továbbra is polgári keresetre induló cselekménynek minősítették.⁶

Az emberek a 18. században különösen érzékenyek voltak becsületükre, az abban esett vélt vagy valós sérelem megtorlását elsődleges jelentőségűnek tartották. Csak a

¹ Jelen tanulmány alapját képező levéltári kutatások az OTKA T 030142 támogatásával valósulhattak meg.

² A kutatók ma sem tudják jogilag egyértelműen meghatározni ezen magatartási formákat. Aki a büntetőjog oldaláról közelíti meg a kérdést, az magánvádas bűncselekményként értelmezi, ami a becsületsértésnél nem okoz gondot, de a véten felelősség körében az állatokáttal okozott károk megítélésénél már nem helytálló. Aki viszont a magánjog oldaláról közelít, a felelősségi rendszer körében az *iniuria* eseteit is *kénytelen elemezni*. M. ANTALÓCZY ILDIKÓ: *Bűnözés és büntetés Debrecenben a XVIII. század közepén*. Debrecen 2001. 208–219.

³ Csongrád megyei Levéltár Szentesi Fióklevéltára (továbbiakban: Cs.m.L.Sz.F.) V.A.102. polgári perek jegyzőkönyve

⁴ KOLOZSVÁRI BÁLINT: *Magyar magánjog*. Budapest 40.

⁵ FRANK IGNÁC: *A közigazság törvénye Magyarhonban*. Buda 1845. 717.

⁶ HAJDÚ LAJOS: *Az első (1795-ös) magyar büntetőkódex-tervezet*. Budapest 1971. 331, 478–479.

közösség által megbecsült embernek volt tekintélye egy adott közösségben, s ha ezen a becsületen csorba esett, joggal érezhette magát kiközösítettnek valaki. Werbőczy nemesi magánjogunkban a becsstelenséget cselekvőképességet korlátozó tényezőnek tekintette, s külön foglalkozott annak eseteivel.⁷ Bár a jobbágyok vonatkozásában ezt nem említi, mégis találunk utalást arra, hogy a szóbeli iniuriában elmarasztaltat cselekvőképességeben is korlátozzák, amikor a kocsmárost eltiltották foglalkozásának gyakorlásától.⁸ Ezzel is magyarázható, hogy a szóbeli sértés gyakran szerepelt a mezőváros bírósági joggyakorlatában.

A jegyzőkönyvek tanúsága szerint a sértett fél mindig becsületének helyreállítását kérte, mely megfelelő számú tanúval történő bizonyítás esetében meg is történt. A tiltott cselekmény elkövetőjét elsődlegesen pálca vagy bot büntetésre ítélték, másodlagosan pedig kártérítésre kötelezték. Ez utóbbi el is maradhatott. A kiszabott ítéletek is bizonyítják, hogy ha bebizonyosodott a becsületsértés elkövetése, akkor elsődlegesen részben büntető célzattal, részben mások nevelésére tekintettel is büntető szankciót szabott ki a bíróság, jobbágy-paraszttság körében testi fenyítést. A magánjogi jogkövetkezmény, a kártérítés megítélése csak akkor következett be, ha a mocskolódás elkövetője ténylegesen vagyoni kárt is okozott a sértettnek, vagy ha olyan súlyosnak ítélte a bíróság az elkövetett cselekményt, hogy nem tartotta elegendőnek a testi fenyítést, hanem pénzbüntetést és a sértett megkövetését is előírta az elkövető számára.

Hogy mikor valósított meg a szóbeli sértés olyan mértékű mocskolódást, amelynek során bírósághoz fordultak az emberek, annak megállapításához meg kell vizsgálnunk a 18. században előforduló eseteket. Ezen esetek elemzése egyben irányítéként is szolgál az adott közösség erkölcsi felfogásának, erkölcsi tartásának a megértéséhez is.

Súlyos sértésnek számított, ha valakit tolvajnak neveztek, hiszen ezzel a vagyon elleni bűncselekmények egyikének elkövetésével vádoltak meg valakit. Keresztes Kis Andrásné „megtolvajozta” Poroszlai Pált és feleségét azt állítva, hogy ellopták Szűcs Mihály csizmadia mester szalmáját.⁹

Állítását nem tudta bizonyítani, a megvádoltak viszont hites tanúkkal igazolták, hogy Keresztesné saját maga szórta szét a szalmát azért, hogy „befekettse” a házaspárt. Alaptalan vádjáért 20 pálca elviselésére ítélték. Hasonló sértésnek minősítette a bíróság azt az állítást is, amikor ártatlanul, sok más mocskos szó mellett azzal sértette meg a panaszt, hogy „olylan tolvaj mint Görbe Nagy Mihály, ő is akasztófára való.”¹⁰ Nyilvánvaló, hogy ebben az esetben egy ténylegesen halálra ítélt tolvajhoz hasonlította ellenfelét a szóbeli sértés elkövetője, mely sértés alaptalannak bizonyult, s ezért 30 pálcára és a sértett megkövetésére ítélték. Érzékelhető, hogy míg az első esetben csak tolvajnak mondtak valakit, addig a második esetben már egy tényleges tolvajhoz hasonlították a sértettet, ezért a kiszabott büntetés is súlyosabb volt.

A tolvajozás mellett gyakori és igen súlyos vádnak minősült, ha nemi erkölcs elleni bűncselekmény elkövetésével vádoltak meg valakit alaptalanul. A 18. század szigorú erkölcsi felfogása szerint éppúgy súlyosan büntették a házasság előtti nemi kapcsolatot, mint a házasságtörést. Éppen ezért nem meglepő, hogy ha valakit olyan cselekmény elkövetésével gyanúsítottak meg, mely nemi erkölcs elleni bűncselekménynek minősült, akkor ártatlansága bizonyítására azonnal bírósághoz fordult. A mocskolódások e köré-

⁷ WERBŐCZY: *Hármaskönyv*. Budapest 1897.

⁸ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 179/1774.

⁹ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b.1. 144/1772.

¹⁰ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1. 150/1773.

ben gyakran előfordult, hogy a szomszédasszonyok egymást „kutyaverő kurvának, szajhának, kurucnak”¹¹ mondták, mely szabadszájúságért rendszerint korbáccsal büntették őket. Súlyosabbnak ítélte a bíróság azt az esetet, amikor Nagy István azért panaszolta be Szépe Jánost, mert az „többeknek hallatokra, gyalázatosan reá fogta s szemére vetette, hogy közösködött mostoha leányával”,¹² azaz a korabeli büntetőjogi joggyakorlat szerint paráznaság bűncselekményét követte volna el, mely ha bebizonyosodik, botbüntetés mellett szabadságvesztés büntetés is kiszabható lett volna. Ennek a cselekménynek a megítélése azonban már nem a mezőváros bírói joghatóságába tartozott. Miután Szépe János „maga sem tagadta, hogy azokat a becstelenítő szokat nem mondta [...] másoknak példájokra, magának pedig taníttatására 30 pálcaütés szenvedésére büntettetvén.”¹³ Hasonló eset fordult elő 1762-ben, amikor Boldizsár Györgyné Lőrinczné Varga Sárát „Jenei István kurvájának mondotta és az ablakon át látta, hogy a pitvarban közösködtek.”¹⁴ Miután Varga Sára tanúkkal igazolta, hogy Boldizsárné „hamis állításokat hintetett”, a bíróság ezért a cselekedetért 30 korbácsra ítélte.

A harag és a gyűlölet igen változatos kifejezéseket csalt a jobbágy-parasztok szájára, s ezzel igen sok feladatot adtak a mezőváros bírúinak. Gyakran előfordult, hogy „akasztófárávaló gazembernek”¹⁵ minősítette egyik ember a másikat. Bónis György megállapítása szerint az „akasztófárávaló” név olyan súlyos becsmérlést jelentett, hogy az alperesnek a sértett megkövetésén kívül néhány napot áristombban is kellett tölteni.¹⁶ A jobbágy-parasztokat ezért nem ítélték áristomra, megelégedett a bíróság azzal, hogy 30 botütést kimérjen az elkövetőre. Hasonlóképpen 30 pálcára ítélték azt a szomszédot, aki „fejszével gyilkos módon vagdalkozott fertelmes káromkodások között”.¹⁷ A káromkodások során gyakran szaladt ki a jobbágyok száján a „huncfut”-tá finomodott, de eredeti értelmében igencsak becsmérlő „Hundstoff” kifejezés.¹⁸ Dömsödi István ok nélkül „hundtfutozta, schamfaterozta” Baksa Márton kisbíró.¹⁹ Mikecz János Nyíri János szülő szomszédját illetve hasonló kifejezéssel. Tóth Gergely órásmester szintén szomszédját „igazította város házához igazságot tétetni” miután Szíjjártó szomszédja hundfutozta.²⁰ Vig Ferencé szintén szomszédját, Sarki Jánost „meghundfutolta”, melyért a bíróság „szabad nyelvének megzabolására, hozzá hasonlóknak tanító példájokra 20 korbács ütésekre”²¹ ítélte. A büntetés minden esetben 20 és 30 pálca vagy korbács volt, emellett azonban a bíróság két esetben az elkövető testi állapotára nézve vagylagos büntetésként három–három forint megfizetésére kötelezte a káromkodót, mely összeget a katolikus és a református egyház javára kellett megfizetni. E büntetésekből látszik, hogy ha valaki káromkodott, nemcsak valamely embertársának becsületét sértette meg, hanem vétett az erkölcsi szabályok ellen is, mely bűn elkövetése miatt az egyháznak fizetendő pénzbüntetéssel menthette magát az egyházközségből való kiközösítés alól.

¹¹ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 7/1762, 8/1762, 11/1762, 160/1773.

¹² Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 150/1773.

¹³ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 150/1773.

¹⁴ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 11/1762.

¹⁵ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 150/1773.

¹⁶ BÓNIS GYÖRGY: *Buda és Pest bírói gyakorlata a török kiűzése után 1686–1708*. Budapest, 1962.

¹⁷ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 2/1764.

¹⁸ BÓNIS: i. m. 252.

¹⁹ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 53/1765.

²⁰ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1. 152/1773.

²¹ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1. 294/1774.

Tulajdonképpen mind a testi büntetés, mind a pénzbüntetés a nemesi jogban meglévő nyelvváltságot jelentette, melyet többek között azért ítéltetett meg a bíróság, „ha valaki becsületes embert undok szidalmakkal illetett.”²²

A mocskolódások másik sajátos csoportját képezték azok az esetek, amikor az elkövető „attával-teremtettével” káromolta a másik embert, melyet rendszerint nem önmagában, hanem más csúf kifejezéssel együtt használtak a parasztok, mint abban az esetben, amikor azt panaszolta a sértett, hogy „vasvillával reáment, s agyarkodva attával, teremtettével káromlotta, s úgy kívánnya az másét mint az kutya a kenyeret.”²³ Hasonlóképpen tanúkkal bizonyította a sértett, hogy a kocsmáros megharagudott, s ezért „attával káromolta, részeges disznónak, tűzalávalónak mondotta.”²⁴

Mocskolódásnak minősítette a bíróság azt is, ha valaki úgy sértette meg a társát, hogy megsértette vallási felekezethez tartozását, vagy olyan nemzetiségűnek kiabálta, ami a magyarok ellenségének minősült.²⁵ Gerlicze Istvánné Csák Judit ellen tett panaszt, miután az „szemtől szembe mocskolja, oly szókkal gyalázza: német a lelke, jász a hite, fogház az Istene.”²⁶ Hasonlóképpen Révbeli Varga Mihályné kereste igazát Pity Tamásnéval szembe, aki azzal átkozta, hogy „kálvinista lévén akkor üdvözüljön, amikor a csizmája talpa.”²⁷ Már nemcsak becsületében sértette meg egyik ember a másikat, hanem rágalmazta is, amikor „kicsapottnak” minősítettek valakit. Gyakori büntetés volt a 18. században, hogy ha egy közösség valakit, magatartása, cselekedetei miatt összeférhetetlennek minősített akkor kitiltották az adott városból. Ezért tett panaszt Boglya Istvánné Nagy Andrásné ellen, mert az „szajhának és kicsapottnak” nevezte. Miután tanúkkal igazolta ártatlanságát, sőt azt is bebizonyították, hogy Nagynét már Makón, Vásárhelyen is elítélték hasonló mocskolódo szavakért, mintegy visszaesőként 30 korbácsra és 4 forint 36 krajcár megfizetésére kötelezték.²⁸ Hasonlóképpen a fent már említett órásmester esetében Szijjártó szomszédot azért ítélte 25 pálcára a bíróság, mert „világosságra jött, hogy Tóth Gergely szomszédját nem lévén oka reá hundfutozta, kicsapottnak kiáltotta sőt több mocskos beszédekkel is illette.”²⁹

A rágalmazás sajátos változatát követte el az az asszony, aki Vetseri Mihályt, a város bíráját mocskolta azzal az állításával, „hogy ha neki sok pénze volna és Vetseri Mihály a törvényszékben nem ülne jobban szolgálna néki az igazság.”³⁰ Vetseri Mihály a város megbecsült és sokszor újraválasztott bírája volt, akiről azt állította ez az asszony, hogy a gazdagoknak kedvez az ítéletében. Ezzel úgy ítélte meg a bíróság, hogy nemcsak Vetseri bírót, hanem magát a törvényszéket is megsértette, s ezért 20 korbácsra ítélték. Akár széksértésnek is minősíthetnének az esetet, de a jegyzőkönyvekből nem állapítható meg, hogy az eljárás folyamán tette ezt a kijelentést az alperes vagy más körülmények között. Miután mocskolódásként ítélte meg az esetet a bíróság, valószínűsíthető, hogy nem bírói eljárás közben hangzott el a dehonesztáló megjegyzés.

²² FRANK IGNÁC: i. m. 740.; WERBÓCZY: i. m. II. 72. „Valamely jó hírű és tisztességes állapotú ember ellen mondott éktelen és becstelen szavak miatt róják ki.”, 1723. 57. tc.

²³ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 152/1773.

²⁴ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 179/1774.

²⁵ BÓNIS 252.

²⁶ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 160/1773.

²⁷ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 8/1762.

²⁸ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 7/1762.

²⁹ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 152/1773.

³⁰ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 86/1767.

Különösen súlyos sértésnek minősült, ha valakit, tipikusan nőt, boszorkánynak kiáltottak ki. Ha a boszorkányság gyanúja felmerült, akkor az a sedria hatáskörébe tartozott, mivel a boszorkányság körébe súlyos bűncselekmények, mint pl. magzatelhajtás tartoztak. Éppen ezért, ha valakit boszorkánynak mondtak, ezzel valójában bűncselekmény elkövetésével vádolták meg. Szalai Istvánné tett panaszt Boronkai Györgyné ellen, mert „ötet boszorkánynak, égetnivalónak, hóhér seprűje alávalónak, fertelmesnek, ördög tekintetűnek kiáltotta, testét s lelkét fenével, pondróval étette.”³¹ Az idő távolából is azt mondhatjuk, hogy Boronkainé, mindazt elmondta Szalainéről, amely a boszorkányság vádját megalapozhatta volna, ha bizonyítja, hogy csirkéi és disznai azért döglöttek meg, mert az ördög tekintetű asszony rájuk nézett. Ez azonban nem történt meg ezért csak a mocskos szavakért 30 korbáccsal büntették. 1763-ban is boszorkánynak nevezte Vigh Mártonné Bétsi Istvánnét, csak hogy a bizonyítás során kiderült, hogy Bétsiné adott okot az asszonyok közötti veszekedésre, melynek során a boszorkány kifejezés kiszaladt a szomszéd száján. A bíróság mégis Bétsinét ítélte 25 korbácsra azért, hogy „többször ne adjon okot a patvarkodásra.”³²

Mindezen esetekből is látszik, hogy a mocskolódásokat sommás eljárás keretében ítélték meg a 18. században. Elegendő volt bármelyik félnek két tanúval bizonyítani a maga állítását, s ezzel megnyerhette a pert. Ugyanakkor megállapítható, hogy a bíróság ügyelt a város közösségében lévő béke fenntartására, és súlyosan megtorolta, ha valaki alaptalan vádakkal, káromló szavakkal mocskolta, becsületében sértette a közösség bármely tagját. Ezért hangzott el gyakran az ítéletek indoklásában, hogy másoknak tanulságként az elkövetőnek pedig megjavulásáért kapja a büntetést. Mocskolódásért kivétel nélkül a férfiakat bot a nőt korbács büntetésre ítélték, melyek mértéke általában 20 és 30 között mozgott. Ha a bíróság súlyosabbnak ítélte az esetet akkor a testfenyítés mellett a sértett megkövetését is elrendelte illetve nyelvváltsággént pénzbüntetésre is kötelezte. Kivételesen fordult elő, hogy az általánosnak mondható testi büntetéstől eltérően nagyobb mértékű büntetést szabtak ki, s annak végrehajtását nem a város házának udvarán hajtották végre, hanem a két templom között lévő téren kellett végrehajtani, ezzel nagy nyilvánosságot biztosított a bíróság annak a ténynek, hogy alaptalanul senkit nem lehet becsületében megsérteni. 1762-ben Katona István és felesége tett panaszt Balogh Samuné cigányasszony ellen, aki mocskolta a sértetteket. Miután a sértettek tanúkkal bizonyították, hogy a cigányasszony nemcsak őket, hanem valamennyi szomszédját mocskos szavakkal illeti és „békétlenségben él” ezért a bíróság „a két templom előtti téren adandó 40 korbácsra” ítélte a cigányasszonyt.³³

A jegyzőkönyvekből az is világosan látszik, hogy a bíróság tisztában volt azzal is, hogy a sértettek maguk is gyakran adtak okot a veszekedésre. Ezért a bíróság gyakran őket is figyelmeztette, hogy a jövőben tartózkodjanak minden olyan cselekedettől, mellyel esetleg veszekedést, patvarkodást idézhetnek elő. Így történt Gerliczné esetében, amikor a bíróságot az a vád érte, hogy „jóllehet sok gyanús társaságban forog, [...] ezért fenyegetik, hogy minden gyanús társalkodástól magát megóvjá, különben cselekedetért

³¹ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 207/1775.

³² Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 13/1763. Meg kell jegyeznünk, hogy ezeket a pereket nem minősíthetjük boszorkánypernek, mert nem boszorkányság vádjával indult az eljárás, hanem csak mocskos szavak használatáért. BAGI ZOLTÁN: „...*Ötet boszorkánnak kiáltotta légyen...*” (Labádi Lajos: szerk. Tanulmányok Szentés város történetéből.) Szentés 2001. 179–194.

³³ Cs.M.L.Sz.F.V.A.102.b/1 10/1762.

törvényes büntetését el nem kerülheti.”³⁴ Hasonlóképpen Sarki Jánost is megdorgálta a bíró mondván: „jóllehet testbeli büntetésre méltó volna, de tekintetbe vévén, hogy több ilyen cselekedete nem tapasztaltatott intetik, hogy az ilyen cselekedettől magát megóvja.”³⁵ S végül hasonlóképpen intette a bíró a boszorkányság sértésével bírósághoz fordult Szalainét is: „intetik, hogy mindennemű gyanús társalkodásoktól magát és házáat megóvja, mert ha legkisebb bűnösnek találatik példás büntetését el fogja nyerni.”³⁶ Ugyancsak javító célzatú volt az az ítélet, amikor mocskolódásért nemcsak azt büntette a bíróság, aki azt mondta, hanem azt is aki arra okot szolgáltatott. Nyíri János és Mikecz János két szomszédos szőlőtelek gazdája volt. Mikecz alkalmazta Dobrocza Mihályt kapásként, aki önként kapásnak ajánlotta magát Nyírinek is. Ezen bosszankodott fel Mikecz annyira, hogy kapása után ment Nyíri szőlőjébe, s ott többek hallatára mocskos szavakkal illette Nyírit. Ezt a tényt figyelembe véve a bíróság úgy ítélte, hogy „Mikecz kapása Dobrocza Mihály esztendőszolga lévén adott okot arra, hogy Mikecz Nyírit megmocsokolja szenvedjen 15 pálcat.”³⁷ Ezzel azt akarta a bíróság mindenki számára tudomásra juttatni, hogy ha valaki egy esztendőre egy gazdához elszegődik munkára, akkor ugyanazon esztendőben nem vállalhat más gazdánál is munkát. A lakosság nevelése a bíróság által abban is megnyilvánult, hogy kivétel nélkül mindenkit a tisztességes munkára igyekeztek rábírní. Ezt a törekvést bizonyítja az 1774-ben a kocsmáros és Virágos Kis Györgyné között történt eset. Az asszony borért ment a kocsmába, s kulacsába kért két icce bort. A kocsmáros nem vigyázott arra, hogy a kulacs szája szűk, s amikor töltötte a bort, annak nagy része a kulacs mellé folyt. Az asszony figyelmeztette a kocsmárost s kérte, hogy tölcserrel és lassan töltse a bort a kocsmáros a kulacsba. Az megharagudott, s belelőtyintette az egész bort a tölcserbe, ami természetesen a kulacs mellé folyt. Az asszony ezt látva nem akart fizetni. A kocsmáros erre sokak hallatára mocskolta, sótmeg is verte. Az asszony a kulacsot elvitte a város házához „megmérés és látás végett”, s miután a két icce nem volt meg, sőt a kocsmáros megverte és mocskolta az asszonyt a bíróság úgy ítélte, hogy „Kutas Mihálytól a kocsmárosság megfosztatik, mocskolódása, káromkodása és verekedése miatt 30 palcára és a megvert asszony megkövetésére ítéltetik.”³⁸

A tiltott cselekmények körét a mocskolódáson és a testi sértésen kívül más cselekmények is alkothatták, amennyiben az károkozással járt. Így előfordult, hogy jobbágy közösségben valaki *hatalmaskodást* követett el. Erőszaknak illetve kisebb hatalmaskodásnak minősült minden olyan cselekedett, amely erőhatalommal történt. Amennyiben nemtelenek (jobbágyok) követték el a hatalmaskodást, az okozott kár megtérítését követelheték.³⁹ Tihanyi Takáts János hatalmaskodás címén perelte Szappanos Jánost, aki Tihanyi „szőlő ültetéséből egy utat a maga hatalmával, azért hogy magának kocsi utat csináljon kivagdalt.”⁴⁰ A bíróság a hatalmaskodót az okozott kár megtérítésére, valamint, „hogy magát bírónak tette 12 pálca büntetésre ítélte.”

A szerződésen kívüli felelősség a tiltott cselekményeken kívül másmagánjogi tényállások alapján is alapulhatott. E körben a felelősséget vagy vétkesség címén, azaz a fele-

³⁴ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1.160/1773.

³⁵ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1. 94/1774.

³⁶ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1. 207/1775.

³⁷ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 148/1773.

³⁸ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 179/1774.

³⁹ FRANK IGNÁC: i. m. 724.

⁴⁰ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 92/1767.

lösségre vont személy szándékos vagy gondatlan magatartása miatt állapították meg vagy különösen az állatok által okozott károk esetében vétkes magatartás esetében is felelősségre lehetett vonni az állatok tulajdonosát vagy őrzőjét. A korabeli szóhasználat nem volt teljesen azonos a napjaikban általánosan elfogadott kifejezésekkel. Gyakran használt kifejezés a „szántsándékos” magatartás, amikor az elkövető tudta és akarta magatartásának következményét.⁴¹ Ilyen esetekben az elkövetőt teljes kártérítésre kötelezték. Ezzel szemben áll a gondatlan magatartás, amelynek ismerték a súlyosabb és az enyhébb változatát is, bár megkülönböztetésük nem egyértelmű. A jegyzőkönyvekben előfordul a „vigyázatlanság” fogalma is, amely esetről esetre vizsgálendő, hogy enyhe gondatlanságot (*culpa levis*) vagy esetleg szerencsétlenséget, vétkességet jelent.⁴²

Vétkesség miatt vonták felelősségre azt a személyt, akinek szándékos vagy gondatlan magatartása miatt tűz keletkezett, s ezzel jelentős vagyoni kárt okozhatott. Szinte nincs olyan település Magyarországon melynek történelmében ne találkoznánk legalább egyszer a „nagy tűzvészrel”. Már a mezővárosok is készítettek saját rendeletet a tűzvészek elkerülésére, s ezekben súlyos büntetést helyeznek kilátásba, ha valaki e szabályokat megszegve tüzet okozott. Molnár András Tajnai Györgyöt perelte, mivel Tajnai teletetésre vállalt el marhákat. Ezzel az állatok az őrzésébe kerültek, s a felelős őrzés szabályai szerint az állatokban keletkezett minden sértés, kár az őrzőt terhelte. A teletetés során az istállóban tűz keletkezett, amelynek során Molnár András egy fias tehene is megégett. A bíróság megállapítása szerint Tajnai „*gondviseletlensége*” miatt gyulladt ki az istálló, ezért, „midőn az marhák teletetését magára vállalta, szerencséseket is magáé-vá tette” a kár megtérítésére kötelezték.⁴³ Hasonlóképpen Fél István bérese, Vajnai Péter ellen nyújtott be keresetet, mivel a tűzben szállása, s abban négy tinaja és három kocsis lova benn égett. Miután a perben Vajnai elismerte, hogy „a tüzet, melyről felgyulladt az istálló ő hatta takaratlan és bátorságtalan helyen”,⁴⁴ ezért a bíróság a kár megtérítésére kötelezte. Szintén tűz által okozott kárért vonták felelősségre Molnár Antalt, aki Szépe János és Kontz István tulajdonostársa volt a malomban, de „nemcsak társ volt, hanem a molnárságot is magára vállalta, azonban nem úgy viselvén gondját, amint tartozott volna, azért meggyulladván a kár megesett.” Ezért a bíróság a molnárt gondatlan magatartása miatt kártalanításra kötelezte.⁴⁵

Ugyancsak kártérítésre kötelezték azt a vásárhelyi lakost, akinek „*vigyázatlansága miatt*” Mirza János molnármester bal kezének két ujját elvágta, „az általa okozott gyógykezelés költségét, fogadott munkájának elmulasztásáért” kártérítésre kötelezték.⁴⁶

A mezővárosok joggyakorlatában előforduló szerződésen kívüli felelősségi kérdések az állatkárokkal kapcsolatban merültek fel. Ez természetes hiszen a jobbágy-paraszság körében egyrészt jelentős számú állatállomány volt, másrészt vagyonuk döntő többségét az állatok képezték. Miután megélhetésük is döntően attól függött, hogy mennyi, s milyen egészséges marhakkal bírnak, ezért az állatokban esett, okozott legkisebb kár megtérítéséért az azonnal bírósághoz fordultak. Az „állatkárok” megítélése két szempontból érdekes. Egyrészt az állatok által okozott károk megállapítása, amely a vétkes felelősség

⁴¹ KELEMEN IMRE: *Magyar hazai polgári magános törvényről írt tanítások*. Pest, 1822. II. 725. „Álnokoságos kár amelyet tudva és magában feltett szántsándékból tesz valaki.”

⁴² SZLEMENICS PÁL: *Polgári magyar törvény*. 1823. III. 318., KELEMEN: i. m. 725.

⁴³ Cs.m.L.Sz.F.V.A.102.b/1 251/1777

⁴⁴ Cs.m.L.Sz.F.V.A.102.b/1 95/1768

⁴⁵ Cs.m.L.Sz.F.V.A.102.b/2.506/1791.

⁴⁶ Cs.m.L.Sz.F.V IV.A.9/1809.

körébe tartozik,⁴⁷ bár korabeli joggyakorlat a tiltott cselekmények közé sorolta, másrészt az állatokban akkor okozott károkért való felelősség, amikor az elkóborolt marhát vissza akarták hajtani, amely az elkövető vétkességét feltételezi. Először vizsgáljuk meg az állatok által okozott károkért való felelősség szabályait egy mezőváros joggyakorlatában. Gyakran keletkezett kártalanítási igény abból, amikor az állat más javaiban, gabonájában, szénájában tett kárt, s ennek megtérítését kérték az állat tulajdonosától, vagy attól, akinek felelőssége lett volna az állatra vigyázni, így a béresektől, csikósoktól, gulyásoktól. Az állatok által okozott károk megelőzésére, már Werbőczy is tesz utalást, amikor előírta, hogy „ha nemes vagy paraszt a vetésekről vagy rétekről és kaszálókról, avagy tilalmas makkos erdőkből lovakat, ökröket, juhokat, disznókat avagy más marhákat vagy barmokat az azokban okozott károk miatt hajtana be, hogy azokat zálog és váltság alá vesse, az a káros fél azokat az állatokat három napnál tovább magánál nem tarthatja.”⁴⁸ Ezt követően az okozott kárt meg kellett becsülni és azt meg kellett téríteni. A 18. században az állatok által okozott károkért való felelősség igen változatos formái fordultak elő, de a Hármaskönyvben előírt szabály, miszerint az állatot be lehetett fogni és a város előljárójához lehetett hajtani, s mindaddig zálogként visszatartani, amíg a vétkes nem fizetett, igen ritkán történt meg.⁴⁹ A felperes Janó Józsefet bíróság elé hívta, mert mint előadta Janó József szállásáról, az ő rossz gondviselése miatt a marhái által jöttek és a felperes gabonájában háltak. „Július 10. napján reggel 15 db. szarvasmarháját a jó szomszédság okából vetésemről elhajtottam, azután ismét három lova pocskolta az egybehordott gabonámat, majd Janó cselédjét megintettem, hogy ha ezután valami marháját a magam szállásán kárban találók a NS. tanács rendelése szerint behajtom.”⁵⁰ Ezután három lovat ismét a vetésében talált a felperes berekesztette az állatokat, melyre az alperes fiai fokossal jöttek a felperesre. Végül az okozott kárért az egyik lovat zálogul hagyták a felperesnek. A bíróság az alperest kártérítésre kötelezte, „akárkinek marhái találatnak más földjén, akár vetésben, akár legelőben, az okozott kárért tartozzon fizetni.” Ezt a gyakorlatot akarták a törvényalkotók az 1795-re elkészült magánjogi törvényjavaslatokban is megszilárdítani, amikor megfogalmazták: „Mindazok, akik idegen marhákat bárhonnan, bármilyen címen és ürüggyel behajtanak, a behajtás megtételétől számított három napon belül vagy a legközelebbi szolgabíró, vagy az illetékes megye alispánja számára szokott módon bejelenteni, hatalmaskodás büntetésének terhe mellett, és ezt a marhák gazdája számára annak felszólítása ellenében nyilvánossá tenni kötelesek.”⁵¹ Ezen eset kivételével a gazdák inkább igyekeztek visszahajtani az állatokat. Ennek az a magyarázata, hogy a gazdák ismerték egymás állatait, s ha az állat elkóborolt, akkor megpróbálták gazdájához visszaterelni. Ezen terelések során azután gyakran szerettek sérülést az állatok, melyek további perlekedésre adtak lehetőséget. Ez történt Dömsödi Imre és Kecse Bálint esetében is. Dömsödi előadta a bíróságon, hogy „az tavasz félen, az utolsó nagy fergeteg után, mikor már a lovakat ki lehetett eresztetni, három darab lovaimat a Veker alá kirekesztettük. A lovak felleltek a Veker alól Kecse Bálint vetésére. A gazda a lovakat nekiverte a Vekernek. Kettő visszafordult de a har-

⁴⁷ KELEMEN: i. m. II.734. „a barmok által okozott kárt így is lehet meghatározni, hogy az olly magános valóságos vétek, mely szerint a mások barmainak legelések által, a mi funósokban valami kár esik.”

⁴⁸ HK.III.33. Ezt a szabályozást erősíti meg az 1729:42. tc., SZLEMENICS PÁL: i. m. 327–330., BÓNIS: i. m. 272.

⁴⁹ KELEMEN: i. m. II.734–744., SZLEMENICS PÁL: i. m. 327–334.

⁵⁰ Cs.m.L.Sz.F. V:A:102.b/3. 682/1797.

⁵¹ Projectum Legum Civilium LVII. 2. §.

madik, a legerősebb által akart menni, de a nagy hófúvásban (mintegy gatyakötésig ért) beleesett és bele dőglött.” Kecse Bálint azzal védekezett, hogy többször előfordult, hogy Dömsödi szomszéd lovai az ő földjére mentek, s kérte is a szomszédot vigyázzon az állataira. Ő csak vissza akarta hajtani a lovakat a gazdához. A bíróság úgy ítélte meg az esetet, hogy „Kecse Bálint tartozott a maga vetésit oltalmazni, és azt cselekedte, *következésképpen nem rossz szándékból és akarattal* vesztette el Dömsödi Imre lovát. Dömsödi pedig, mint szomszéd tartozott volna lovának gondját viselni, ezért Kecse a kereset alól felmentetik.”⁵² Ezzel a bíróság a felelősséget az állat gazdájára hárította, hiszen a jó gazda gondosságával kellett volna lovaira vigyáznia.

Dobossy Gergely panaszkolta, hogy Nyíri János jószágai kárt tettek a vetésben. „Az okozott kár [...] esküdt urak által 15 köből búzára becsültetvén, azért a Nyíri János annak megadására ítéltetik.”⁵³ Hasonló kártétel miatt, melyet Köröndi Ferenc 8 tehene és 4 borja okozott Szalai István szénájában, a felek a bíróság előtt egyezséget kötöttek, hogy a károsult Körönditől „két rudas szénát elvisz.”⁵⁴ Demeter Mihályné Túri Jakabot perelte be egy sertésének az agyoncsapásáért. Az alperes azzal védekezett, hogy többször kérte Dömsödinét, hogy sertéseit zárja be, amit az nem cselekedett, s a szabadon lévő sertések Túri kis leányát feldöntötték. A bíróság ítélete szerint „Demeterné a Város törvényeinek tilalma ellenére sertéseit zárva vagy kötve nem tartotta, azok Túri Jakab leánykáját feldöntötték, a megdöglött sertésért Túri fizessen három forintot s azzal Demeterné elégedjen meg.”⁵⁵

Az esetek többségében azért indult a per, mert az elbitangolt állatokat megkísérelték visszahajtani, s közben esett a kár az állatokban. Czákó Gergelynek a lovát Jenei István megütötte, mivel az a vetésen ment át, mely ütés következtében a ló ötöd napra megdöglött. A bíróság szándékos károkozást állapított meg, hasonló értékű ló megadására kötelezte Jeneit.⁵⁶ Miután Vékony István marhái a széna alá mentek és Székely János bérese, Csendes Mihály azért, hogy onnan elhajtsa azokat az egyikbe vasvillát dobott, ami miatt az állatot le kellett vágni. Miután az volt a szokás, hogy ha valakinek marhája kárt tesz azt illendően megbecsültesse, „de Székely János bérese azt *elmulasztotta, szántsándékkal* hajította a tehénbe a vasvillát, ezért fizessen 6 forintot. Ugyanakkor Vékony István is, amit maga sem tagadja marhájának gondviselésében *resten* volt, szenvedjen 6 forint kárt.”⁵⁷ Ez estben a bíróság kármegosztás mellett döntött, mivel mindkét fél vétkes volt.

Kozma Mihály is azért tett panaszt mert nyomtatáskor Nagy András marhái gyakorta elmentek az ő szérűjére, de soha nem ütötte meg azokat, hanem visszafordította. Amikor viszont Kozma Mihály lova ment át Nagy András szérűjére, akkor a Nagy fia úgy ütötte meg a lovat, hogy az fél szemére megvakult. A bíróság megfizettette az okozott kárt.⁵⁸ Vecseri Gergely azért panaszkolta be Szántó Mihályt a bíróságnál, mert „egy eltévelyedett öt esztendőös sertését Szántó Mihály, mivel a búzájában találta béreseivel annyira verte, hogy az többé fel nem gyógyulhatott, hanem bírői visitáció mellett, mivel nem tudta, hogy kinek a tulajdona a sertés Szántó Mihálynak kiadatott.”⁵⁹ A bepanaszolt nem

⁵² Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/3. 642/1795.

⁵³ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/3. 631/1795.

⁵⁴ Cs.m.L.Sz.F V.A.102.b/1.180/1774.

⁵⁵ Cs.m.L.Sz.F V.A.102.b/1 213/1775.

⁵⁶ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1. 50/1765.

⁵⁷ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 190/1774.

⁵⁸ Cs.m.L.Sz.F. V.A.102.b/1 253/1777.

⁵⁹ Cs.m.L.Sz.F.V.A.102.b/2. 462/1796.

tagadta, hogy megverte a sertést, de azzal próbálta menteni magát, hogy úgy hitte Berkecz Pál szomszédjáé, akinek állatai gyakran jöttek át az ő búzájába. Végül Szántó Mihályt a sertés árának megtérítésében marasztalták. Érdemes az eset hátterét egy kicsit megvizsgálni. A Hármaskönyv rendelkezése értelmében, ha valaki idegen állatot talál, három napra zálogként magánál tarthatja, azt követően az illetékes alispánhoz vagy szolgabíróhoz kell fordulni az állat által okozott kár megítélése végett. Az adott esetben Szántó Mihály agyonverte a búzájában talált disznót, majd ezután kihívta az előjáróságot, akik megállapították, hogy a disznó megdőglött, s mivel Szántó Mihály azt állította, nem tudja kié az állat, a kor szokásának megfelelően átadták neki a disznót kárenyhítés végett elfogyasztásra. Ezután jelentkezett az állat gazdája, akivel szemben a bepanaszolt azt állította, azt hitte, a másik szomszédé a disznó. A bíróság nem vizsgálta azt a tény, hogy a bepanaszolt nem tartotta be az általános szokásjogi normát, és hogy szándékosan verte/verette meg a disznót, csak a sértett kárát állapította meg, amelynek megfizetésében az alperest elmarasztalta.

Érdekes döntés született Kovács István és Mezei Péter között zajlott perben. Kovács István előadása szerint, amit Mezei Péter sem tagadott „az elmúlt héten, húshagyó kedden két rugott csikómat a fiam az istállóból kibocsátotta, mivelhogy az ilyen kis csikónak nem tartjuk hasznosnak azon egy helyben való állást, azonképpen Mezei Péter szomszéd uram is négy rugott csikóját, két tavalyi borját ki szokta bocsátani. Ezek együtt eljöttek az én szénám alá, az enyimek is elmentek az övére. Az ő fia, amikor a két csikóm az takarmányos aklába bementek az egyik csikómat úgy megverte, hogy egy holnapig fel nem kelhetett.”⁶⁰ Természetesen Kovács István a csikóban okozott kár megtérítését követeli szomszédjától. Ez az eset is világosan bizonyítja, hogy a jobbágy-parasztság életében mindennapos dolog volt, az állatokról való gondoskodás, figyeltek arra, mikor kell legelőre kihajtani, vagy épp behajtani az állatot. Az állatokért való felelősség hozzá tartozott mindennapjaikhoz. Talán ezzel magyarázható, hogy az állatok elkőborlását nem tekintették súlyos esetnek, ha kárt okozott az állat legtöbbször kölcsönösen megegyeztek, ennek következtében arányaiban kevés az állatok által okozott károk megtérítésére vonatkozó per. Másképp ítélték meg a parasztok azt az esetet, amikor magában az állatban esik kár, az állat sérül meg, s ezáltal kiesik a munkavégzésből. Ezen esetekben sokkal gyakrabban fordultak bírósághoz jogorvoslatért. Valószínűsíthető, hogy a felek közötti egyezés békés úton nem jött létre, mert nagyobbak ítélték azt a kárt, ami az állatban magában esett, mint az állat által a vetésben, gabonában szénában okozott kárt. Az előbbi esetben végül a bíróság azt a döntést hozta: „minthogy a csikóban történt kár Mezei Péter cselédjei által lett kergetésből származott, de *szerencsétlenségnek* is lehet tulajdonítani, a csikónak fele árában ítéltetik.”⁶¹ Sok kárt okoztak az elkőborolt sertések, amit Vetseri Gergely és Pádár István vitája is bizonyít. Pádár István állítása szerint sertéseit a csűrhére hajtotta, amikor az egyik kivált a többi közül, s mint utóbb kiderült Vetseri Gergely kertjébe ment, aki az újabb sertés által okozott kárt tapasztalván „annyira megbosszankodtam azon kőborló sertésekre, hogy azt mondtam, mind agyonverem.”⁶² A bíróság ezen vallomásra ítelt úgy, hogy az alperese saját vallása által, *bosszúságból és szántszándékkal* vágta agyon a sertést, melynek megbecsült árát tartozott felperesnek kifizetni. Ugyancsak a kukoricásban kárt okozott sertések miatt veszekedett két szomszéd, kölcsönösen vádolva egymás cselédeit, hogy nem vigyáztak

⁶⁰ Cs.m.L.Sz.F V.A.102.b/2. 484/1790.

⁶¹ Cs.m.L.Sz.F.V.A.102.b/2. 484/1790.

⁶² Cs.m.L.Sz.F V.A.102.b/2.531/1792.

az állatokra és a szomszédhoz hajtották át azokat. A per kimenetelét végül az döntötte el, hogy a felperes csőszé azt állította: „én mint csősz a kezem alatt lévő jószágot tartoztam a kártevő jószágtól megoltalmazni, amiképpen lehetett [...] ezért gazdám kutyái által, a gazdám kukoricásából a sertést kikergettem.”⁶³ A bíróság erre a vallomásra hivatkozva mondta, hogy a csősz tilalmas dolgot nem cselekedett, „mely kergetés miatt a sertés meghevülván, megdöglött, annak árában a béres nem ítéltethetik,”⁶⁴ a sertés gazdája, az alperes köteles a kárt viselni. Tulajdonképpen itt a bizonyíték arra, hogy a mezőváros előljárói, maguk is parasztemberek lévén nagyon jól ismerték a mindennapi szokásokat, s tudták, hogy az elbitangolt állatot általában a gazdák, vagy a béresek, nem fogják meg és tartják maguknál zálogként, hanem igyekeznek rövid úton az elkóborolt állatot visszakergetni saját gazdájához. Miután ezzel saját maguk tulajdonát is védték, ami a köteleességük is volt, ezért nem követtek el jogsértést. Kártérítésre csak akkor kötelezték őket, ha megállapítható volt a szándékos magatartás, amikor az állat értékét, vagy annak arányos részét szabták ki büntetésként.

MÁRIA HOMOKI-NAGY

ZUR FRAGE DER VERANTWORTUNG FÜR DIE ANGERICHTETEN SCHADEN AUßERHALB DER VERTRAGE

(Zusammenfassung)

Die Verfasserin untersucht in dem vorliegenden Aufsatz die Frage der Verantwortung für angerichtete Schaden in Situationen außerhalb der Verträge in der Rechtspraxis einer ungarischen Kleinstadt im 18. Jahrhundert. Weil es in solchen Fällen damals kein einheitliches Gesetz existierte, wurden die gültigen Normen des Gewohnheitsrechtes durch die Rechtspraxis der Gerichte aufgestellt.

Diese Form der Verantwortung wird in dem Aufsatz vor allem in den verbotenen privatrechtlichen Fällen (*delicta privata*) untersucht. Es konnte festgestellt werden, daß die Gerichte die Täter in den Prozessen der sog. iniuria gewöhnlich zur körperlichen Strafe verurteilt haben. In manchen Fällen wurden die Täter auch zur Entschuldigung sowie Geldstrafe verurteilt.

Eine andere Gruppe der Verantwortung für angerichtete Schaden außerhalb Verträge bilden diejenigen Fälle, in denen der Schaden durch das sündhafte Verfahren des Täters verursacht wurde. In dem alltäglichen Leben einer Kleinstadt kommen am häufigsten innerhalb dieser Kategorie die Brandfälle vor. Diejenigen Personen die den Brand – sogar wegen Sorglosigkeit – verursacht haben, wurden für ihre Tat verantwortlich gemacht und zur entsprechenden Entschädigung gezwungen.

Die dritte Gruppe des Kreises der Verantwortungen, die in den landwirtschaftlichen Kleinstädten am häufigsten vorkommt, bilden die Schaden, die durch die Nutztiere der

⁶³ Cs.m.L.Sz.F V.A.102.b/2.516/1791.

⁶⁴ Cs.m.L.Sz.F V.A.102.b/2.516/1791

Hauswirtschaft verursacht sind (*damna per pecora facta*). In diesen Fällen können entweder die Besitzer oder die Behüter der Viehe verantwortlich gemacht werden. Auf diesem Gebiet begegnet uns eine spezielle Gruppe der Prozesse. Es kommt nämlich oft vor, daß das verlorengegangene Vieh von denjenigen Personen, die das Vieh gefunden haben, verletzt wurde. In solchen Fällen erhob der Besitzer des Viehes eine Anklage vor Gericht. In den Situationen aber, in denen es bewiesen werden konnte, daß das verlorengegangene Vieh auch Schaden verursachte, verurteilte das Gericht eine Entschädigungsverteilung zwischen Klägern und Beklagten.

Zusammenfassend kann es also festgestellt werden, daß die Gerichte im 18. Jahrhundert konsequenterweise diejenigen Personen, die Schaden verursachten, zur Verantwortung zu ziehen versuchten.